

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญา

มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่รู้จักคิด เนื่องจากได้พัฒนามาทุกด้านที่สูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน ความคิดของมนุษย์เริ่มต้นเมื่อมนุษย์สมัยโบราณสังเกตเห็นธรรมชาติและความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ จึงเกิดความแปลกใจสงสัยว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น พยายามขบคิดหาคำตอบกันไปต่าง ๆ นานา และถ่ายทอดความคิดนั้นสืบต่อมายังอนุชน จนสืบสายกันมาเป็นแนวทางซึ่งแตกต่างกันไปตามกลุ่มชน ลัทธิปรัชญาจึงเกิดขึ้น มีคำตอบคล้ายกันบ้าง ต่างกันบ้าง ทำให้กลายเป็นปัญหาปรัชญาที่มีคำตอบไม่แน่นอน ความไม่แน่นอนของคำตอบนี้แหละคือลักษณะเด่นของปรัชญา ถ้าปัญหาใดมีคำตอบที่แน่นอนก็พ้นจากขอบเขตของวิชาปรัชญาไป (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534 : 1)

ความหมายของปรัชญา

ความหมายของปรัชญาตามรูปศัพท์

คำว่าปรัชญาเป็นภาษาไทยที่แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Philosophy ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า Philosophia มาจากคำ Philo ซึ่งหมายถึง to love แปลว่า รัก กับ Sophia หมายถึง Wisdom แปลว่า ปัญญา ความฉลาด ความปราดเปรื่อง รวมความแล้วหมายถึง love of Wisdom หรือความรักในความรู้ รักในความฉลาด หรือรักในปัญญา นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าหัวใจของปรัชญา คือ ความรักในความรู้นั่นเอง ดังนั้นคนที่ได้ชื่อว่าเป็นนักปรัชญาก็คือ คนที่รักในการแสวงหาความรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่ตนเห็นว่าเป็นความรู้ที่จริงแท้แจ่มชัดที่สุด และผู้ที่เรียกตนเองว่าผู้รักในความรู้หรือนักปรัชญา (Philosopher) เป็นคนแรกคือนักคิดชาวกรีกชื่อ ไพทาโกรัส (Pythagoras) (สุภา ใจบุญ, 2531 : 14)

คำว่า ปรัชญา ตามความหมายในภาษาไทยนั้นเป็นคำที่พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนคำภาษาอังกฤษว่า Philosophy (กิริติ บุญเจือ, 2533 : 1) ตรงกับภาษาบาลีว่า ปัญญา หมายถึง ความปราดเปรื่องหรือความรู้อย่างลึกซึ้ง (กิริติ

บุญเจือ, 2522 : 152) และคำว่า ปรัชญา เป็นคำบาลีสันสกฤต มาจาก ปร หมายถึง พิเศษ ประเสริฐ กับ ญา หมายถึง รู้ ดังนั้นคำว่าปรัชญาจึงหมายถึง ความรู้พิเศษที่ไม่มีจุดสิ้นสุด ไม่มีอาณาแห่งความรู้ในสรรพสิ่งทั่วไปอันเป็นความรู้อันประเสริฐอย่างแท้จริง (สวามี สัตยานันทบุรี, 2514 : 3 – 5)

จากการพิจารณาความหมายของปรัชญาตามรูปศัพท์ภาษาอังกฤษและภาษาไทยนั้น พอสรุปได้ว่าปรัชญาเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยการแสวงหาความรู้และเป็นผลแห่งการแสวงหาความรู้

ความหมายปรัชญาตามทัศนะของนักปรัชญา

คำว่า ปรัชญา ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้แตกต่างกันมากมายตามทัศนะของแต่ละบุคคล ดังนี้

วิลเลียม อี ฮอกกิง (William E. Hocking, 1946 อ้างถึงใน กิติมา ปรีดีลภ, 2523 : 3) ได้สรุปความหมายของปรัชญาไว้ว่า

ปรัชญาเป็นเรื่องของเหตุผลที่กว้างขวางออกไปเท่าที่จะเป็นไปได้ ปรัชญาเป็นเรื่องที่ต้องรู้ว่าอะไรพิสูจน์ได้และพิสูจน์ไม่ได้ ปรัชญาเป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นว่า อภินิหารคืออะไร ความจริงแท้คืออะไร และปรัชญาเป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นถึงขอบเขตของความรู้

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (George F. Kneller, 1964 : 1 – 5) กล่าวไว้ว่า ปรัชญาคือ แนวคิดที่เชื่อว่าดีที่สุดใน ซึ่งจะได้จากการคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งที่จะนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคล

คริสโตเฟอร์ เจ ลูคัส (Christopher J. Lucas, 1969 : 20) อธิบายว่าปรัชญาคือ ทัศนคติของบุคคลต่อชีวิตและจักรวาล เป็นกลุ่มของปัญหาและทฤษฎีในการแก้ปัญหาเหล่านั้น และเป็นความพยายามที่จะหาคำตอบจากสิ่งทั้งหมด

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1973, :395) ได้อธิบายถึงความหมายของคำว่า ปรัชญาว่า ปรัชญา คือศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์ในการที่จะจัดหมวดหมู่ของความรู้ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้เข้าใจซึ่งศาสตร์เหล่านั้นประกอบด้วย ตรรกวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องความรู้ของมนุษย์

จำนงค์ ทองประเสริฐ (2514 : 2) ได้ให้ความหมายของปรัชญาว่า ปรัชญา คือความคิดเห็นโดยที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ หรือยังสรุปไม่ได้แน่นอน แต่ถ้าพิสูจน์ได้ชัดเจนแน่นอนแล้วจะจัดว่าเป็นศาสตร์

ภิญโญ สาร (2526 : 1) ได้ให้ความหมายของปรัชญาว่า ปรัชญา หมายถึงศาสตร์ที่หาด้วยความรู้ทั้งปวงของมนุษย์ จึงเน้นที่ปรากฏการณ์ที่เป็นจริง สัจธรรม และสุนทรียภาพที่ประกอบด้วย ตรรกวิทยา ศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมและพฤติกรรมของมวลมนุษย์ ซึ่งศาสตร์ชนิดนี้มุ่งแสวงหาหลักการและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สามารถนำมาจัดระเบียบของความรู้ทั้งปวงในจักรวาล

ศักดิ์ ประสงค์ประทานพร (2526 : 2) ได้กล่าวถึงความหมายของปรัชญาว่า ปรัชญามีทั้งความหมายในแง่กว้างและแง่แคบ ในแง่กว้าง ความหมายของปรัชญาครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล ส่วนในแง่แคบ ปรัชญาอาจหมายถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของจักรวาลการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นต้น

จากความหมายของ ปรัชญา ที่กล่าวมาแล้วนี้พอสรุปได้ว่า ปรัชญาคือแนวความคิดที่ละเอียดลึกซึ้งรอบคอบ เพื่อค้นหาความรู้ที่เกี่ยวกับความเป็นจริงสูงสุดสำหรับมนุษย์ทั้งหลาย

ลักษณะของวิชาปรัชญา

ลักษณะของวิชาปรัชญาเป็นอย่างไรนั้น มีผู้กล่าวไว้หลายแบบหลายลักษณะ (มาลีศรีเพชรภูมิ, 2537 : 2 - 5)

วิชาปรัชญาเกิดจากความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ บางทีความอยากรู้อยากเห็นนั้นเกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการหาความรู้เพื่อที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของชีวิต เช่น เราอยากรู้ว่าทำอะไรต้นข้าวที่ปลูกไว้จึงจะให้ผลผลิตมาก ๆ แต่บางทีความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นเพราะต้องการอย่างนั้น ธาเลส (Thales) บิดาแห่งปรัชญาอยากรู้อาตุแท้ของโลกเพียงเพราะต้องการรู้โดยมิได้หวังผลอะไรเป็นกิจลักษณะ มนุษย์จะมีกำเนิดมาอย่างไรก็แล้วแต่ แต่ความจริงที่ปรากฏอยู่ก็คือว่า ความอยากรู้อยากเห็นและการซักไซ้ไล่เลียงไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป็นธรรมชาติอันหนึ่งของคนเรา และวิชาปรัชญาก็ได้เกิดขึ้นเพราะเหตุนี้

ปรัชญาโต้แย้งกันเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐาน ถ้าผู้อ่านสังเกตจะเห็นว่าปัญหาที่ได้โต้แย้งกัน ไม่มีปัญหาที่จะยุติได้เด็ดขาดลงไปว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก แม้ว่าตัวเรายังไม่สามารถตัดสินใจได้เด็ดขาด ปัญหาเหล่านี้ก็เป็นปัญหาสำคัญ เพราะเป็นปัญหาพื้นฐาน ถ้าจะว่ากันจริง ๆ แล้ว ชีวิตเราไม่สามารถหนีปัญหาเหล่านี้ ทั้งนี้เพราะจุดยืนที่เรามีต่อปัญหาจะเป็นพื้นฐานที่ทำให้ทัศนะของเราในเรื่อง มนุษย์ โลก สังคม และความหมายของชีวิตเป็นไปตามแนวใดแนวหนึ่ง

เมื่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าทัศนะใดถูกทัศนะใดผิด เราจำเป็นต้องยึดมั่นใดอันหนึ่งด้วยความเชื่อ ความเชื่อของคนคนหนึ่งนั้นมีมากมายหลายเรื่อง เช่น ศีลธรรม ค่าของชีวิต อุดมการณ์ทางการเมือง ศาสนา ศิลปะ ฯลฯ ในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้บางทีเราพิสูจน์ไม่ได้ เราต้องเชื่อตรงนี้ ปรัชญาจะเข้ามามีส่วน คือปรัชญาจะช่วยทำให้ความเชื่อของท่านเป็นระบบ กล่าวคือ จะช่วยทำให้ความเชื่อของท่านในเรื่องต่าง ๆ สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ไม่ขัดแย้งกันและความเชื่อของท่านจะกลมกลืนกันได้ก็ต่อเมื่อมีหลักบางหลักเป็นจุดร่วมกันนั่นคือจะต้องมี "จุดยืน" เป็นพื้นฐานรองรับความเชื่อเหล่านั้น วิชาปรัชญาพยายามที่จะให้หลักพื้นฐานอันนี้แก่ท่าน นั่นก็หมายความว่าปรัชญาช่วยให้ท่านแสวงหาโลกทัศน์

โลกทัศน์ ก็คือ ความเชื่ออันเป็นระบบ ในวิถีชีวิตของคนคนหนึ่งเขาอาจพูด คิด ทำอะไรต่ออะไรหลายอย่าง แต่ถ้าเขาเป็นคนคงเส้นคงวา ความหลากหลายนี้เป็นเพียงการสะท้อนของทัศนะ พื้นฐานอันเดียวกัน ทัศนะพื้นฐานนี้แหละคือโลกทัศน์ของคนคนนั้น ทุกคนมีโลกทัศน์ ไม่ว่าจะเจ้าตัวจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตามวิชาปรัชญาจะช่วยให้ท่านเห็นโลกทัศน์ของท่านชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ก็โดยการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์และการถกเถียงปัญหาอันเป็นพื้นฐาน

โลกทัศน์เป็นตัวกำหนดทิศทางของชีวิตของแต่ละคน และเป็นตัวกำหนดทิศทางของสังคมมนุษย์ด้วยกัน ถ้าท่านเห็นเรือลำหนึ่งกำลังแล่นอยู่ในทะเล ปัจจุบันที่อธิบายการแล่นของเรือลำนี้มี 2 อย่างคือ หนึ่งเครื่องยนต์ที่ทำให้เรือแล่นไปได้ สองจุดหมายปลายทางที่เรือลำนั้นจะไป ถ้าไม่มีสองอย่างนี้พร้อมกัน การแล่นของเรือก็คงไม่เกิดขึ้น ชีวิตมนุษย์ก็เหมือนกัน ในการเดินทางนาวาชีวิต ความรู้ของมนุษย์ทางวิทยาศาสตร์ก็เหมือนเครื่องยนต์ แต่สิ่งที่กำหนดทิศทางคือโลกทัศน์ โลกทัศน์เป็นตัวชี้ทาง ความรู้เป็นแรงผลักดันในการเคลื่อนไป ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ไม่มีใครที่ไม่มีโลกทัศน์

ปรัชญา เป็นวิชาที่กว้างที่สุดและเกี่ยวข้องกับการค้นคว้าทุกอย่างของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น การค้นคว้าทุกอย่างของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการค้นคว้าทางศีลธรรม วิทยาศาสตร์ ตรรกศาสตร์ ศาสนา ประวัติศาสตร์ หรือศิลปะก็ตาม เพราะวิชาการทั้งหลายนั้นย่อมจะแตกสาขาออกไปจาก ปรัชญาทั้งสิ้น

กำเนิดปรัชญา

บ่อเกิดของปรัชญาแต่ละยุคนั้นไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะภาวะการณ์ที่นักคิดมี ประสบการณ์ในแต่ละยุคนั้นแตกต่างกัน ฉะนั้นสาเหตุอันเป็นเครื่องจูงใจให้นักคิดในยุคนั้นๆ สร้างปรัชญาขึ้นมาจึงต่าง ๆ กัน (สุเชาว์ พลอยชุม, 2538 : 11 - 12) ซึ่งกล่าวได้โดยสรุปดังนี้

1. ปรัชญาสมัยโบราณ หรือยุคปรัชญากรีก อันเป็นยุคเริ่มต้นของปรัชญาตะวันตก บ่อเกิดของปรัชญาคือ ความประหลาดใจและความอยากรู้อยากเห็น (wonder and curiosity) เช่น ธาเลส (Thales, 6th Cent.B.C.) บิดาของปรัชญาตะวันตกมีความประหลาดใจต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เพราะไม่รู้ว่ามันเป็นคืออะไร? จึงเกิดปัญหาขึ้นมาว่า ธรรมชาติอันแท้จริงของโลกนี้ คืออะไร? มันกลายมาเป็นโลกอย่างที่เรารู้ได้อย่างไร จึงพยายามค้นหาคำตอบ และได้คำตอบว่าจักรวาลหรือเอกภพนี้มาจากน้ำและนักคิดคนต่อ ๆ มากก็พยายามคิดและได้ คำตอบต่าง ๆ กัน คือ อแนกซิมานเดอร์ (Anaximander, 6 th Cen. B.C.) ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมาจากอวกาศ อแนกซิมินีส (Anaximenes, 6 th Cen. B.C.) ว่ามาจากอากาศ เป็นต้น แม้ในยุคทองของปรัชญากรีก คือ ยุคโสคราตีสถึงยุคอริสโตเติล นักคิดเหล่านี้ยังคงอยู่ในความอยากรู้อยากเห็น โสคราตีส (Socrates) อยากรู้อะไรคือความรู้คืออะไร พลาโต (Plato) อยากรู้อะไรคือความดีคืออะไร? อริสโตเติล (Aristotle) อยากรู้อะไรคือคุณธรรมคืออะไร เป็นต้น

2. ปรัชญาสมัยกลาง เกิดจากการนำเอาปรัชญากรีกมาผสมผสานกับคำสอนในศาสนา นักคิดส่วนมากในยุคนี้นักบวชในคริสตศาสนาสำนักต่าง ๆ ซึ่งได้พยายามสร้างปรัชญาขึ้นมาเพื่อรับใช้และปกป้องศาสนา โดยการนำเอาปรัชญากรีกโบราณมาอธิบายศาสนา หรือเอามาตีความเสียใหม่ให้เข้ากับวัตถุประสงค์ของศาสนา หรือเพื่อให้สนับสนุนคำสอนในศาสนาสำนักที่ตนนับถือ ปรัชญาในยุคนี้นี้จึงเป็นการผสมผสานกันระหว่างความคิดทางปรัชญา กับความคิดทางศาสนา

3. ปรัชญาสมัยใหม่ เริ่มต้นจากการสงสัย (doubt) เรเน เดการ์ต (Rene Descartes) ผู้ให้กำเนิดปรัชญาสมัยใหม่ (modern philosophy) เริ่มคิดปรัชญาของเขาด้วยความสงสัย คือ เขาคิดว่าประสบการณ์การคิดหาเหตุผล ล้วนเป็นสิ่งที่น่าสงสัยเขาถือว่าการสงสัยคือการคิด การคิดคือการมีอยู่ เพราะฉะนั้น เดการ์ต จึงสรุปว่า "cogito ergo sum = I think, therefore I am" ข้าพเจ้าคิด เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีอยู่ ฉะนั้นความมีอยู่ของตัวเองจึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าสงสัย เดการ์ตจึงเริ่มปรัชญาของเขาด้วยการสงสัยทั่วไป

4. ปรัชญาสมัยปัจจุบัน เกิดจากการวิจารณ์ปรัชญาสมัยปัจจุบันส่วนมากคัดค้าน อภิปรัชญา แต่เน้นหนักในทางการวิเคราะห์ภาษา ในขณะที่เดียวกันก็มีความสงสัยไม่แน่ใจต่อการสร้างระบบปรัชญาด้วย ปรัชญาสมัยปัจจุบันเน้นการศึกษาเพื่อแสวงหาความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในเรื่องของชีวิต ความหมาย และจุดหมายปลายทางของชีวิตเป็นสำคัญ

ประโยชน์ของวิชาปรัชญา

วิชาปรัชญามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ทั้งในฐานะส่วนตัวและสังคม ดังนั้นเมื่อเราศึกษาวิชาปรัชญาแล้วจะเห็นได้ว่าปรัชญานั้นมีประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์และสังคมอย่างยิ่งดังจะสรุปได้ดังนี้

1. ปรัชญาประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ส่วนบุคคล

การศึกษาวิชาปรัชญานั้นจะทำให้เราสามารถมองปัญหาต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวเองได้ดี ในขณะที่เดียวกันเราก็จะสามารถกำหนดแนวทางแห่งการดำรงชีวิตของเราได้ นั่นคือเราได้ตั้งจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตของเราเพื่อที่จะเดินไปสู่จุดมุ่งหมายนั้นการกระทำใด ๆ ถ้ากระทำโดยมีจุดมุ่งหมายแล้วย่อมจะประสบผลสำเร็จได้ ดังคำคมที่ว่า "การเริ่มต้นที่ดีเท่ากับสำเร็จผลแล้วครึ่งหนึ่ง" อีกประการหนึ่งการศึกษาปรัชญา ศีลธรรมหรือจริยศาสตร์จะช่วยให้มนุษย์รู้ดี รู้ชั่ว รู้ถูก รู้ผิด แล้วเลือกกระทำแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม อันจะส่งผลให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตได้

2. ปรัชญามีประโยชน์ต่อมนุษย์ในการกำหนดพฤติกรรมต่อคนอื่น

การศึกษาวิชาปรัชญาจะทำให้เราสามารถทราบ เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลในสังคมได้ดี และในขณะที่เดียวกันเราก็จะรู้จักการกำหนดแนวทางที่พึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ใน

สังคมนั้น ๆ กล่าวคือพฤติกรรมที่แสดงออกต่อคนอื่นในสังคมจะถูกกำหนดโดยปรัชญา ชีวิตแต่ละคน เช่น นาย ก. เป็นคนเจ้าอารมณ์หรือนาย ข. เป็นคนสุภาพเรียบร้อยผู้ศึกษาปรัชญาเมื่อรู้ความแตกต่างระหว่าง นาย ก. และนาย ข. และเข้าใจนาย ก. และนาย ข. ได้ดีเขาสามารถกำหนดพฤติกรรมที่จะพึงปฏิบัติต่อนาย ก. และนาย ข. ได้อย่างถูกต้อง

3. ปรัชญามีประโยชน์ต่อชีวิตในสังคม

การศึกษาวิชาปรัชญาจะทำให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทางสังคมได้ดี เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องมีการรวมกลุ่มอยู่เป็นหมู่คณะก่อให้เกิดสังคมขึ้น เช่น ครอบครัว หมู่บ้าน เมือง เป็นต้น วิชาปรัชญาจะชี้บอกถึงหน้าที่ที่มนุษย์ในสังคมจะพึงกระทำต่อกันและชี้ถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ที่สังคมนั้น ๆ จะพึงมีต่อสังคมอื่น ๆ เมื่อมนุษย์ในสังคมเข้าใจหน้าที่ของตนเองที่จะพึงกระทำเพื่อตนเองและเพื่อสังคมที่ตนอยู่อาศัยและปฏิบัติตามหน้าที่อันนั้น จะทำให้ได้ผลดีบังเกิดต่อชีวิตส่วนตัวของเขาเอง ในขณะเดียวกันก็ส่งผลดีต่อสังคมด้วย

4. ปรัชญามีประโยชน์ต่อการเมือง

การศึกษาวิชาปรัชญาโดยเฉพาะปรัชญาทางการเมืองจะทำให้เรามีความรู้ความเข้าใจในระบบการปกครองต่าง ๆ ได้ดีและสามารถกำหนดแนวทางของการมีส่วนร่วมในด้านการเมืองของตนได้ ในขณะเดียวกันก็จะสามารถวางตัวในฐานะผู้นำหรือผู้ตามที่ดีได้อีกด้วยปรัชญาทางการเมืองระบบต่าง ๆ เช่น สังคมนิยม ประชาธิปไตย คอมมิวนิสต์ เผด็จการ คณาธิปไตย เป็นต้น ก่อให้เกิดการปกครองและรัฐบาลต่าง ๆ เราผู้อยู่ในสังคมนั้น ๆ จะเข้าใจสิทธิและหน้าที่ของตนเองที่จะพึงปฏิบัติต่อสังคมของตน

5. ปรัชญามีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ

เราทุกคนต้องทำงานและหารายได้เพื่อการเลี้ยงชีพของตนเอง การศึกษาวิชาปรัชญาจะทำให้เรากำหนดแนวทางได้ว่าเราจะทำงานที่มีลักษณะอย่างไร และหารายได้อย่างไรจึงจะมีความสุข ไม่เกิดทุกข์และโทษต่อตนเอง ในขณะเดียวกันปรัชญาจะชี้ให้เรากำหนดได้ว่าจากรายได้ของเรานั้น เราควรจะใช้จ่ายอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่การดำรงชีพของตนเอง

6. ปรัชญามีประโยชน์ต่อวัฒนธรรม

ปรัชญาของนักปรัชญาเมธีชาติหนึ่ง ๆ ย่อมจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ ด้วยปรัชญาจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมในทุก ๆ ด้าน อาร์ชี เจ บายกล่าวไว้ว่า “ถ้าไม่มีปรัชญา ก็ไม่อาจจะมีอารยธรรมได้ ฯลฯ” ความเจริญก้าวหน้าทางปรัชญาจะเป็นเครื่องแสดงความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมให้ปรากฏและเมื่อเราเข้าใจเช่นนี้แล้วจะก่อให้เกิดความยินดีและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชาติตน และหาวิธีการรักษาสืบต่อวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่สืบไป

7. ปรัชญามีประโยชน์ต่อการศึกษาและเกิดวิชาความรู้

การศึกษาวิชาปรัชญา นอกจากจะทำให้เราเข้าใจถึงเนื้อหาของปรัชญานั้น ๆ แล้วยังทำให้เราเกิดความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาอีกด้วยเนื่องจากปรัชญาครอบคลุมเนื้อหาของศาสตร์ต่าง ๆ ไว้ในตัวของปรัชญาเอง เมื่อเข้าใจถึงปรัชญาก็เท่ากับเข้าใจถึงสาระสำคัญของศาสตร์อื่น ๆ บางส่วนด้วยมีผู้กล่าวว่า ถ้าไม่มีปรัชญาแล้วศาสตร์อื่น ๆ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้นจากการศึกษาปรัชญาจะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจศาสตร์ต่าง ๆ ด้วยและสนใจศึกษาศาสตร์นั้น ๆ ต่อไป ก่อให้เกิดวิชาความรู้ต่าง ๆ

วิวัฒนาการของปรัชญา

ปรัชญาดึกดำบรรพ์

ความคิดทางปรัชญาเกิดจาก “ความสงสัยสงสัยเลใจ ความประหลาดใจหรือความแปลกใจ และความสะเทือนใจของมนุษย์” เช่น สงสัยการเกิดโลกสงสัยเกี่ยวกับภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ฝนตก พายุร้อง ภูเขาไฟระเบิด สงสัยการเกิดของคน เป็นต้น ความคิดเห็นและความสงสัยเป็นเหตุให้เกิดความคิดปรัชญาติดตามมา นอกจากนี้ความสงสัยและความแปลกใจเรื่องสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวรวมทั้งในเรื่องภูตผีหรือวิญญาณต่าง ๆ เป็นสาเหตุให้เกิดความคิดทางปรัชญาดึกดำบรรพ์ขึ้น ซึ่งมักเกิดขึ้นในทุกภาคของโลก (บุญมี แทนแก้ว, 2529 : 14 - 15) ซึ่งพอจะกล่าวได้ดังนี้

1. นักปรัชญาอินเดียโบราณมีความสงสัยเรื่องปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ พายุร้อง พายุผ่า เป็นต้น จึงคิดว่าน่าจะมีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ในสิ่งนั้น ๆ และ

อยู่ภายใต้อำนาจการบังคับบัญชาของเทพเจ้าผู้มีศักดิ์ใหญ่ นักปราชญ์ส่วนมากเชื่อว่าเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ คือ พระพรหมพระองค์เป็นผู้สร้างและสามารถบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างตามต้องการของพระองค์

2. นักปรัชญากรีกโบราณมีความสงสัยเรื่องกำเนิดของโลกอะไรเป็นมูลเหตุให้เกิดโลก ซึ่งบางท่านก็เชื่อว่าน้ำ บางท่านเชื่อว่าดิน เป็นต้น ซึ่งแต่ละคนก็หาเหตุผลมาอ้างอิงเพื่อให้น้ำเชื่อถือและน่ายอมรับได้

3. ภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม ฝนตกปรำปรก และสุริยุปราคา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ใครเป็นผู้กระทำให้เกิด ซึ่งปัญหาเหล่านี้คนโบราณคิดไม่ได้ตอบไม่ได้

4. ความเชื่อเรื่องภูตผี หรือวิญญาณ จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันทุกส่วนของโลกเชื่อว่าคนตายไปแล้ววิญญาณยังคงอยู่มีอำนาจและศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลสิ่งที่ดีและไม่ดีให้แก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ ลูกหลานที่ต้องการให้วิญญาณของบรรพบุรุษคุ้มครองให้ตนเองมีความเจริญในชีวิตก็จะทำพิธีบวงสรวงตามพิธีและความเชื่อของตน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ตายพอใจ ความเชื่อดังกล่าวมานี้เป็นที่แพร่หลายในทุกส่วนของโลก และถือว่าเป็นแนวคิดทางปรัชญาดีก่าบรรพที่ควรแก่ความสนใจ

ปรัชญาดีก่าบรรพถือได้ว่าเป็นคุณประโยชน์มากกว่าโทษ ทั้งนี้เพราะคนส่วนใหญ่มีความเชื่อถือผู้ศักดิ์สิทธิ์ เคารพและเกรงกลัวในวิญญาณของบรรพบุรุษ และได้วางกฎเกณฑ์และระเบียบพิธีกรรมให้ทุกคนปฏิบัติแบบเดียวกัน เชื่อถือในสิ่งเดียวกัน จึงนับว่าเป็นปรัชญาชีวิตที่มีความสำคัญต่อสังคมในยุคโบราณอย่างยิ่ง และยังมีปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานในปัจจุบัน

ปรัชญาตะวันออก

ปรัชญาตะวันออก หมายถึงแนวความคิด หลักการและความรู้ต่าง ๆ ทางปรัชญาที่เกิดขึ้นในซีกโลกตะวันออกทั้งหมด ซึ่งนักปรัชญาเมธีที่มีเชื้อชาติในซีกโลกตะวันออกเป็น ผู้คิดค้นก่อตั้งก่อกำเนิด หรือตั้งเป็นสำนักงานขึ้น แนวความคิดของปรัชญาตะวันออกนี้แบ่งออกเป็น 2 สายด้วยกันคือ สายปรัชญาอินเดีย และสายปรัชญาจีน ปรัชญาทั้ง 2 สายนี้ ปรัชญาอินเดียถือได้ว่าเป็นสายใหญ่และสำคัญที่สุด เพราะว่าเป็นปรัชญาที่มีอิทธิพลมาก แผ่ขยายไปทั่วดินแดนของซีกโลก

ตะวันออก จนถึงดินแดนของประเทศจีน และยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวจีนคู่ไปกับปรัชญาของจีนด้วย (ศรีธนย์ วงศ์คำจันทร์, มปป. : 28)

ปรัชญาอินเดีย

ปรัชญาอินเดียนี้มีคนจำนวนมากไม่น้อยโดยเฉพาะชาวตะวันตกเข้าใจว่าเป็นปรัชญาฮินดูเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องมาจากชาวอินเดียในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นชาวฮินดู ความจริงคำว่าปรัชญาอินเดียมีความหมายกว้างขวางคือหมายถึงทัศนคติทางปรัชญาของนักคิดชาวอินเดียทั้งหมด การที่ปรัชญาชาวอินเดียมีลักษณะดังกล่าวย่อมแสดงถึงความเป็นนักคิด ความตั้งใจอย่างแรงกล้าเพื่อที่จะพยายามค้นหาความจริงของสิ่งต่าง ๆ ของนักปรัชญาอินเดีย แม้ปรัชญาอินเดียจะประกอบไปด้วยลัทธิต่างๆ ทั้งกลุ่มที่มีทัศนคติคล้ายคลึงและสนับสนุนกันและบางลัทธิก็มีทัศนคติที่แตกต่างออกไป แต่มิได้หมายความว่า การตั้งลัทธิขึ้นมาจะกระทำได้ง่ายจนใคร ๆ ที่คิดจะตั้งลัทธิของตนเองอย่างไรก็ได้ นักปราชญ์ผู้ให้กำเนิดส่วนใหญ่ในอินเดียนั้นจะเริ่มจากการศึกษาคำสอนและแนวความคิดของลัทธิอื่นอย่างรอบคอบ ค้นหาความจริงที่จะนำมาคัดค้านกับลัทธิอื่นที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง โดยการวิเคราะห์ วิจาร์ณ ได้แย่ง และกล่าวถึงทัศนคติต่าง ๆ ของปรัชญาสำนักอื่นก่อน แล้วจึงคิดค้นและตั้งทฤษฎีของตนเองขึ้นมา แล้วถึงจะปฏิเสธทัศนคติของปรัชญาสำนักอื่น สุดท้ายคือตั้งสำนักปรัชญาขึ้นเพื่อให้มีการวิพากษ์วิจารณ์และพิสูจน์ทัศนคติของตนเองต่อไป

ปรัชญาอินเดีย หมายถึงปรัชญาทุกสำนักหรือทุกระบบที่เกิดขึ้นในอินเดีย หรือที่คิดสร้างสรรค์ขึ้นไว้โดยศาสนา และนักคิดที่เคยมีชีวิตอยู่หรือกำลังมีชีวิตอยู่ในอินเดีย เพราะฉะนั้นปรัชญาของอินเดียจึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะแต่ปรัชญาฮินดู แต่หมายรวมถึงปรัชญาอื่นที่ไม่ใช่ปรัชญาฮินดูด้วย เช่น พุทธปรัชญา ปรัชญาเซน เป็นต้น (สุนทร ณ รั้งษ์, 2537 : 2)

การแบ่งยุคในปรัชญาอินเดีย (สุนทร ณ รั้งษ์, 2537 : 3) ยุคหรือสมัยแห่งความคิดทางปรัชญาของอินเดียนักปราชญ์ทางภารตวิทยา (indology) ทั้งหลายจัดแบ่งไม่ค่อยจะตรงกัน ศาสตราจารย์ ดร.ราถกฤษณ์ นักปรัชญาคนสำคัญสมัยปัจจุบันของอินเดียผู้ล่วงลับไปแล้วเมื่อไม่นานมานี้ ได้แบ่งยุคความคิดทางปรัชญาของอินเดียออกเป็น 3 ยุค คือ

1. ยุคพระเวท (Vedic Period) เริ่มตั้งแต่เกิดมีพระเวทขึ้นในประวัติความคิดทางปรัชญาของอินเดีย กำหนดระยะเวลาตั้งแต่ประมาณ 1,000 ปี ถึง 100 ปี ก่อนพุทธกาล

2. ยุคมหากาพย์ (Epic Period) เป็นยุคการเกิดขึ้นของมหากาพย์สำคัญ 2 เรื่องคือ มหากาพย์รามายณะและมหากาพย์มหาภารตะ แต่ศาสตราจารย์ราชกฤษณ์ กำหนดยุคนี้ว่าเป็นยุคที่พุทธศาสนาและศาสนาเชนรุ่งโรจน์เป็นคู่แข่งกับศาสนาพราหมณ์ ยุคนี้เริ่มตั้งแต่ 100 ปีก่อนพุทธกาลถึงราว พ.ศ. 700 ปี (ยุคนี้เป็นยุคที่ศาสนาพุทธและศาสนาเชนเจริญรุ่งเรืองเป็นคู่แข่งของศาสนาพราหมณ์)

3. ยุกระบบหก (Period of the Six Systems) เป็นยุคเกิดขึ้นเองของระบบทั้งหกของปรัชญาฮินดู คือ นยายะ ไวเศษิกะ สางขยะ โยคะ มีมังสาและเวทานตะ ยุคนี้เป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์ได้พัฒนามาเป็นศาสนาฮินดู ซึ่งบางท่านเรียกว่าสมัยฮินดู ยุคนี้เริ่มตั้งแต่ว่า พ.ศ. 700 ปีมายุคนี้เป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์วิวัฒนาการมาเป็นศาสนาฮินดู

เมื่อพิจารณาการแบ่งยุคแห่งความคิดทางปรัชญาของอินเดียจากนักปรัชญาหลายท่านแล้วจะเห็นได้ว่าการแบ่งยุคปรัชญาอินเดียออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคพระเวท ยุคอุปนิษัท และยุกระบบทั้ง 6 จะทำให้มองเห็นวิวัฒนาการและพัฒนาการแห่งความคิดทางปรัชญาของอินเดียได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ปรัชญายุคพระเวท หลักฐานทางโบราณคดีได้กล่าวไว้ว่าพวกอารยันได้รุกรานเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในอินเดียในสมัยแรกๆ นั้นนับถือและบูชาพระอาทิตย์ พวกพื้นเมืองบูชาและนับถือไฟ และพยายามเผยแพร่ความเชื่อถือของตนโดยชี้ให้เห็นว่าดวงไฟที่ยิ่งใหญ่นั้นคือพระอาทิตย์ ศาสนาชนพื้นเมืองดั้งเดิมกับศาสนาของพวกอารยันที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ผสมผสานเข้าด้วยกัน จนกลายเป็นศาสนาและปรัชญาตามแนวคำสอนของคัมภีร์พระเวทในยุคต่อมา (สุนทร รัชชี, 2534 : 13) ยุคพระเวทมีความเป็นมาตั้งแต่เมื่อไร และใครเป็นผู้คิดขึ้นก็ไม่ปรากฏชัดเพียงสันนิษฐานเอาเท่านั้น ศาสตราจารย์ ดร.ราชกฤษณ์ นักปราชญ์คนสำคัญของอินเดียได้สืบค้นและลงความเห็นว่า ปรัชญาพระเวทเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 3,500 ปีมาแล้ว คือเกิดก่อนพุทธกาลประมาณ 1,000 ปี (บุญมี แทนแก้ว, 2529 : 22)

คำว่า "เวท" หรือ เวทะ มาจากคำว่า "วิท" แปลว่า ความรู้ ความฉลาด ตรงกับคำที่ใช้ในภาษาไทยว่า "วิทยา" คัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ที่ประมวลเอาความรู้ในด้านต่าง ๆ ไว้อย่างครบถ้วน เช่น ความรู้ในด้านการดำเนินชีวิต ศาสนา ปรัชญา วรรณคดี กวีนิพนธ์ และเวทมนต์

คาถาอาคมต่าง ๆ การศึกษาประวัติศาสตร์ของอินเดียสมัยโบราณก็ต้องอาศัยคัมภีร์พระเวท เพราะเป็นคัมภีร์ของการเริ่มต้นแห่งยุคประวัติศาสตร์ของอินเดีย เนื่องจากเป็นการเริ่มต้นของการมี การเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร และคัมภีร์พระเวทได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดีที่เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย เพราะพระเวทเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเอาแนวความคิด ความเชื่อ วิถีปฏิบัติรวมทั้งปรัชญาและศาสนาไว้ในตัวเอง ลักษณะเดิมของพระเวทตามความเชื่อของชาวอินเดียในสมัยนั้น ถือว่าเป็น “ศรุตี” คือเป็นคัมภีร์ที่ได้รับฟังสืบต่อกันมา อาจารย์ได้ถ่ายทอดให้แก่ศิษย์โดยการเล่า แล้วจดจำกันมา พระเวทเล่มที่เก่าแก่ที่สุดคือฤคเวท ส่วนพระเวทเล่มอื่น ๆ แต่งขึ้นภายหลังซึ่งมีอยู่ 3 เล่ม คือ ยชุรเวท สามเวท และอาถรรพเวท และในพระเวท 3 เล่มนี้ ยชุรเวทและสามเวทนั้นเกิดขึ้นก่อน เมื่อรวมกับฤคเวทก็รวมเป็น 3 เล่ม ในสมัยลัทธิพราหมณ์นิยมเรียกว่า “ไตรเวท” หรือ “ไตรเพท” ภายหลังที่อาถรรพเวทเกิดขึ้นแล้วจึงรวมเป็น 4 เล่ม รายละเอียดเกี่ยวกับพระเวททั้ง 4 เล่ม มีดังนี้ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2536 : 28 – 30)

1. ฤคเวท เป็นคัมภีร์ว่าด้วยบทสวดสดุดีเทพเจ้ามีทั้งหมด 1,018 บท แบ่งโคลก โคลง กลอน ซึ่งมีบทหรือกรองใช้สำหรับสวดสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ มีการกล่าวถึงชื่อของเทวดาไว้มากมาย เช่น พระพรหม พระอินทร์ พระอัคนี เป็นต้น สันนิษฐานว่าพวกอารยันที่เข้ามาสู่อินเดียคงได้รับอิทธิพลในเรื่องความเชื่อถือเทวดาจำนวนมากจากกรีก

2. ยชุรเวท เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยกฎเกณฑ์อันเกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าและเทวดา แต่เป็นบทหรือแก้ว กล่าวถึง พิธีพลีกรรม การบูชาขัยัญ การบวงสรวงเทพเจ้า ลักษณะของการบูชา บวงสรวงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การบูชาด้วยไฟ และการบูชาด้วยชีวิต นอกจากนี้ ยชุรเวทยังได้รวมเอาบทคาถาสำหรับใช้สวดในพิธีบูชาขัยัญ และสวดแทรกไว้ด้วยมนตรารักษาโรค และตำรายา ซึ่งถือว่าเทพเจ้าเป็นผู้ประทานมาให้

3. สามเวท สาม แปลว่า บทสวด สามเวทแต่งเป็นฉันทที่ใช้สำหรับสวดสรรเสริญคุณและอิทธิฤทธิ์ของเทพเจ้าโดยเฉพาะพระอินทร์ และสวดในพิธีถวายน้ำโสมแก่พระอินทร์ ซึ่งน้ำโสมนี้ได้จากต้นโสมจากยอดเขามุขวัตินบนเทือกเขาหิมาลัยเป็นน้ำใช้ในพิธีทางศาสนาเท่านั้น นอกจากนี้บทสวดของสามเวทนี้ยังใช้ขับกล่อมเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ด้วย

4. อาถรรพเวท เป็นคัมภีร์เล่มที่แต่งตั้งขึ้นภายหลังโดยใช้คัมภีร์ฤคเวทเป็นหลัก อาถรรพเวทแต่งเป็นบทคาถาอาคม มนต์ขลังใช้สำหรับเสกเป่าสะเดาะเคราะห์ นำความ

สวัสดิมงคลมาสู่ตนเองหรือผลร้ายไปให้แก่ศัตรู เพราะเชื่อว่าอำนาจของเทวดาและมีนางสามารถจะบันดาลทุกข์หรือสุขให้แก่มนุษย์ได้

ปรัชญาอุปลนิษั (ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, มปป. : 33 – 36) อุปลนิษัเป็นตอนสุดท้ายแห่งคัมภีร์พระเวท ซึ่งเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เวทานตะ คำว่าอุปลนิษั มาจากคำว่า อุปล, นิ, ชัษฏ อุปล แปลว่า ไกลเข้าไปไกล นิ แปลว่า ตั้งอกตั้งใจ ชัษฏ แปลว่า นิ่งลง การทำลายให้สูญสิ้น ฉะนั้นอุปลนิษัจึงแปลว่า "การนิ่งลงไกลอย่างตั้งอกตั้งใจ" โดยมีความหมายว่า การนิ่งลงไกล อาจารย์ของผู้เป็นศิษย์ เพื่อรับคำสอนอย่างตั้งอกตั้งใจเกี่ยวกับเรื่องความจริง หรือสังขรณ์ที่จะบรรเทาความสงสัยและทำลายอวิชชาของผู้เป็นศิษย์ให้หมดไป ต่อมาคำนี้ได้หมายถึงคำสอนลึกเกี่ยวกับความจริงหรือสังขรณ์ อุปลนิษัเริ่มเกิดขึ้นประมาณ 100 ปีก่อนพุทธกาลและสิ้นสุดลงในราว พ.ศ. 700 อุปลนิษัได้พยายามยกย่องเชิดชูและประกาศแนวความคิดแบบเอกเทวนิยม ฉะนั้นอุปลนิษัจึงมีเทพเจ้าที่ได้รับการยกย่องเชิดชูว่าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งเพียงองค์เดียวคือ "พระพรหม" คำสอนเรื่องอุปลนิษัที่สำคัญและตั้งกรากจารย์ (นักปราชญ์ชาวอินเดีย) ได้แต่งและอธิบายไว้มี 10 อุปลนิษั คือ พถนทาร์ณกะ ฉานโทคยะ ไอตเรยะ ไตตติริยะะ อีศะ เกนะะ กฐะ ปรศนะ มุณฑกะ มาณฑุกยะ ตามคัมภีร์อุปลนิษักล่าวว่า ความรู้ที่แท้จริงคือความรู้ที่เกี่ยวกับอาตมันหรือพรหมัน เพราะการรู้จักอาตมันหรือพรหมันเท่านั้นที่จะทำให้บุคคลหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ และในคัมภีร์มุณฑกะอุปลนิษั ได้กล่าวไว้ว่าความรู้ที่ควรรู้งั้นมี 2 ชนิดคือ

1. ความรู้อย่างต่ำ (อปรวิทยา) ได้แก่ ความรู้ที่ได้รับจาก ฤคเวท สามเวท อถรรพเวท พิธีกรรม การเรียน ฯลฯ
2. ความรู้อย่างสูง (ปรวิทยา) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับพรหมันอันเป็นอมตะอุปลนิษั (คำสอนลึกลับ) เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยหลักหรือคำสอนเกี่ยวกับ "ปรมาตมัน" ซึ่งชาวฮินดูถือว่าเป็นความจริงแท้ประการเดียวเท่านั้น อาตมันหรือวิญญาณของคนแต่ละชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของปรมาตมันจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอย่างนับครั้งไม่ถ้วน เพราะด้วยกรรมคือการกระทำ ต่อเมื่อหมดกรรมแล้วอาตมันทั้งหลายก็จะกลับคืนเข้าสู่ปรมาตมัน นี่เป็นคำสอนของคัมภีร์อุปลนิษั (กรรณา – เรื่องอุไร ฤคศาสตร์, 2537 : 136 – 137)

ปรัชญายุคภควัทคีตา (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2536 : 55) ภควัทคีตา มาจากคำว่า "ภควา" แปลว่าพระผู้เป็นเจ้าของพระผู้มิใช่ค คำว่า "คีตา" แปลว่า เพลง "ภควัทคีตา" แปลว่า "เพลงของพระผู้เป็นเจ้าของ" ซึ่งถือว่าเป็นบทปรัชญาของเทพเจ้าที่ปลุกใจให้อีกheimสู่อปรัชญา ภควัทคีตาอีกส่วนหนึ่งเน้นในเรื่องกรรม คือการกระทำตามหน้าที่ของบุคคลตามหลักกรรมโดยไม่ต้องตั้งคำถามหรือมาคิดว่าผลแห่งการกระทำนั้นจะเป็นอย่างไรนั้น คือมนุษย์จำต้องคำนึงถึงหน้าที่ของตนเป็นหลักใหญ่การบิดพริ้วหลีกเลี่ยงจากหน้าที่เพราะประโยชน์ส่วนบุคคลหรือเพราะอารมณ์เป็นสิ่งที่พึงละเว้น

ปรัชญาอินเดียยุคระบบทั้งหก (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534 : 28 - 31) ช่วงระยะเวลา ประมาณ 200 ปีก่อนพุทธกาลจนถึงประมาณ พ.ศ. 1200 เป็นยุคทองของปรัชญาอินเดียเพราะว่ามีนักปรัชญาเกิดขึ้นมากมายเป็นกลุ่ม ๆ ถึง 9 สำนัก คือ กลุ่มอัสติกะ 6 สำนักและนาสติกะ 3 สำนัก มีลักษณะการคิดที่อิสระมากกว่าสมัยพระเวท บางกลุ่มถึงกับคัดค้านพระเวทก็มี ต่อไปนี้จะขอล่าวถึงปรัชญาสำนักทั้ง 9 สำนักใน 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ปรัชญากรุปอัสติกะ 6 สำนัก ปรัชญากรุปอัสติกะเป็นกรุปที่เชื่อถือในคัมภีร์พระเวทยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทเรียกกรุปนี้ว่า กรุปอนุรักษนิยม ได้แก่ ปรัชญานยานะ แปลว่า การโต้แย้ง ฤาษีโคตมะเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นเป็นระบบปรัชญาที่เน้นหนักไปในทางส่งเสริมสติปัญญา การวิเคราะห์และการโต้แย้งเชิงตรรกวิทยาและญาณวิทยา ปรัชญากรุปนี้มีชื่อเรียกอีกหลายชื่อ เช่น ตรรกศาสตร์ ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล ประมาณศาสตร์ ศาสตร์ว่าด้วยวิถีแสวงหาความรู้

(1) ปรัชญานยานะ กล่าวว่าป่อเกิดแห่งความรู้มี 4 อย่างคือ ประสบการณ์ (ความรู้ประจักษ์) การคิดหาเหตุแบบอนุมาน (การหาเหตุผลเป็นเหตุให้เกิดความรู้) และอุปมาวน (ความรู้ที่เกิดจากการเปรียบเทียบ) และพยานหลักฐาน (ศัพท์) ในด้านจริยศาสตร์ถือว่าบุคคลจะบรรลุโมกษะได้ด้วยการศึกษาคัมภีร์ทำสมาธิฝึกโยคะ

(2) ปรัชญาไวเศษิกะ แปลว่า วิเศษเป็นปรัชญาคู่กับนยานะโดยมีความเห็นพ้องกันว่าชีวิตในโลกนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ การเวียนว่ายตายเกิดเป็นการติดข้อง การหลุดพ้นจากความทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิดเป็นโมกษะ ทั้งปรัชญาไวเศษิกะและนยานะมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด มีความเชื่อในเรื่องปรมาณู เช่นเดียวกันในด้านอภิปรัชญา ถือว่าสรรพ

สิ่งเกิดจากปริมาณจำนวนมากมาย พระเจ้าทรงสร้างสรรพสิ่งจากปริมาณซึ่งเป็นสิ่งเป็นนิรันดร์ ปริมาณมี 4 ชนิดคือ ปริมาณของดิน น้ำ ลม ไฟ จึงจัดเป็นลัทธิพหุปริมาณนิยม

(3) ปรัชญาสาขชยะ แปลว่า การนับจำนวน หมายถึงความรู้ที่ต้องเป็นภาคทฤษฎีของปรัชญาโยคะ กบิละเป็นผู้ก่อตั้งขึ้น ปรัชญานี้เป็นปรัชญา "ทวินิยมเชิงสังนิยม" หรือสังนิยมเชิงทวินิยมเพราะกล่าวถึงสัจภาวะ 2 อย่าง คือ ปุรุชะ (จิต) และประกฤติ (สสารดั้งเดิม) ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ทำให้เกิดวิวัฒนาการอยู่เรื่อยไป ปรัชญานี้กล่าวว่าการเกิดขึ้นของโลกแห่งวัตถุเป็นไปโดยมีจุดมุ่งหมายคือ เกิดขึ้นเพื่อความบันเทิง หรือให้บริการแก่ปุรุชะในระดับประสาทสัมผัส ประกฤติให้ความบันเทิงเชิงรมย์แก่ปุรุชะในระดับโมกษะประกฤติช่วยให้ปุรุชะมองเห็นความแตกต่างระหว่างตนเองและประกฤติ (มูลฐานแห่งสรรพสิ่งในโลกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองและมีอยู่เอง) แต่สิ่งต่างที่เกิดจากประกฤตินั้นเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่และแตกสลายไป (ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, มปป. : 46)

(4) ปรัชญาโยคะ แปลว่าวิริยะ คือความพากเพียรคือพากเพียร เพื่อแยกปุรุชะ (จิต) ออกเด็ดขาดจากประกฤติ (สสารดั้งเดิม) เพื่อให้ปุรุชะเข้าถึงสถานะแห่งโมกษะ (ความหลุดพ้น) ปตัญชลี เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น ปรัชญาโยคะกล่าวถึงหลักการสำคัญในการปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นว่า ผู้ปฏิบัติต้องไม่มีโมหะ (ความหลงผิด) จะต้องมีวิริยะ (ยินดีกับสิ่งที่ตนมีอยู่) ผู้ที่ต้องการหลุดพ้นทางจิตจะต้องไม่เห็นสิ่งต่าง ๆ ทางโลกว่าเป็นของมีค่าและต้องแยกตัวออกจากการแสวงหาความสุขทางโลก ความไม่มีโมหะในระดับสูงสุดประกอบด้วย การปล่อยจากการผูกพัน ปรัชญาโยคะเคียงคู่กันมากับปรัชญาสาขชยะ ปรัชญาสาขชยะเป็นทฤษฎีแต่ปรัชญาโยคะเป็นการปฏิบัติปรัชญาโยคะรับเอาหลักการของปรัชญา สาขชยะมาแทบทั้งหมดยกเว้นเพียงตอนสุดท้ายเท่านั้นที่โยคะถือว่ามีพระเจ้า (เทวนิยม) ปรัชญาโยคะกล่าวว่าไม่มีโมหะเพียงอย่างเดียวโดยปราศจากตรัสรู้ นั่น ถือว่าเป็นเพียงกับดักและหลุมพรางเท่านั้น (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2536 : 72 - 77)

ปรัชญาทั้ง 4 สำนักที่กล่าวมานี้เป็นแนวความคิดอิสระไม่ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของพระเวท แต่ก็ยอมรับแนวคิดของปรัชญาพระเวทด้วย

(5) ปรัชญามีมังสา แปลว่า ความคิดที่ได้รับการยกย่อง ในปัจจุบันคำว่ามีมังสาใช้ในความหมายว่าการพิจารณาสอบสวนอย่างถี่ถ้วน คือการพิจารณาสอบสวนพระเวท ไชมินิ

เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น และมีบางประการ และกุมาริลแต่งอธิบายเพิ่มเติมปรัชญา มีมางสาและปรัชญา เวทานตะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ก็เพราะทั้งมีมางสาและเวทานตะมีหลักคำสอน สืบเนื่องมาจากพระเวท และพยายามอธิบายความหมายแห่งคำสอนในพระเวทไปตามทัศนะ ของตน ตอนต้นของพระเวทอันได้แก่ ตอนที่ เป็นมันตระและพรหมณะ เรียกว่า กรรมทัศน์ เพราะตอนต้นนี้มีคำสอนเกี่ยวเนื่องกับการกระทำเกี่ยวกับพิธีกรรมและการบูชายัญ ส่วนตอน ปลายของพระเวทอันได้แก่ ตอนที่ เป็นอุปนิษัท เรียกว่า (ญาณทัศน์) เพราะเป็นคำสอนที่ด้วย ความรู้เกี่ยวกับสิ่งจริงแท้ (สุนทร ฌ รัช, 2537 : 255) ปรัชญามีมางสาเป็นทวินิยมคือ ถือว่า เอกภพประกอบด้วยโลกภายนอกกับอตมันส่วนบุคคลเป็นสิ่งนิรันดรไม่มีเกิดดับ ปรัชญา เวทานตะ แปลว่า ที่สุดของพระเวทหรือหมายถึงความรู้สูงสุดโดยเหตุที่เวทานตะสอบสวนถึง ส่วนสุดท้ายของพระเวท. พาทรายณะเป็นผู้ก่อตั้งขึ้น ปรัชญาเวทานตะมีหลักฐานตั้งอยู่บน ปรัชญาอุปนิษัทซึ่งถือว่าเป็นที่สุดของพระเวท หลักฐานส่วนใหญ่ว่าด้วยเรื่องญาณหรือปัญญา อันสอบสวนถึงความจริงขั้นสุดท้ายเกี่ยวกับปุระหรือพระพรหมปรมาตมันตลอดจนความเกี่ยว ข้องระหว่างโลก พระพรหมและชีวิต ปรัชญาเวทานตะในยุคพระเวทและอุปนิษัทมีลักษณะเป็น พหุเทวนิยม และวิวัฒนาการมาเป็นเอกเทวนิยม (ตามทัศนะของคังกรจารย์) คือถือว่าพระ- พรหมหรือสิ่งสมบูรณ์ (Absolute) เป็นความแท้จริงเป็นความบริสุทธิ์ ปราศจากส่วนประกอบแต่ ปรากฏในสิ่งที่สิ้นสุดทั้งปวงปรากฏการณ์ของโลกเป็นเพียงมายาหาความจริงแท้ประการใดไม่ (บุญมี แทนแก้ว, 2529 : 46) แนวความคิดที่สำคัญของปรัชญาเวทานตะที่คังกรจารย์เป็นผู้ ประกาศให้แพร่หลายนั้น คือ สิ่งแท้จริงอันติมะ (Ultimate Reality) มีเพียงสิ่งเดียวนั้น คือ พรหมนั้น

2. ปรัชญากลุ่มนาสติกะ แปลว่า ไม่มีหรือไม่มีอยู่ หมายความว่า การปฏิเสธความไม่มี อยู่ของพระเจ้าหรือเรียกว่า อเทวนิยม และปรัชญากลุ่มนี้เชื่อว่าปรัชญาของพระเวทไม่ใช่สิ่งที่ ถูกต้องทั้งหมดสามารถคัดค้านได้ ปรัชญากลุ่มกลุ่มนาสติกะนี้มี 3 สำนัก ดังนี้

(1) ปรัชญาจรวาก แปลว่า คำกล่าวหรือคำพูดที่สุภาพไพเราะ (จารุ แปลว่า สุภาพ วาก แปลว่า คำพูด) พฤห์สบัติ เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น ปรัชญาจรวากมีแนวคำสอนคือไม่มีสวรรค์ ไม่มีความหลุดพ้น (โมกษะ) ไม่มีวิญญาณใด ๆ อยู่ในโลกอื่นไม่มีการกระทำใด ๆ ที่ก่อให้เกิดผล ของกรรม การบูชาไฟ การปฏิบัติตามพระเวท การรำยมนต์ของนักบวชเป็นอุบายวิหาล้างชีพ ของคนโง่ ถ้าหากสัตว์ที่ถูกฆ่าบูชายัญจะได้ไปเกิดในสวรรค์จริงทำไมผู้ประกอบพิธีบูชายัญไม่เอา

พ่อแม่ของตนเองมาบูชาัญญาจะได้ไปเกิดในสวรรค์ มนุษย์ทุกคนควรแสวงหาความสุขในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จงแสวงหาความสุขในการดื่มกิน ความสุขทาง กามารมณ์ แม้จะต้องเป็นหนี้เขาก็ตาม ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าร่างกายแตกสลายกลายเป็นเถ้าถ่าน แล้วจะไม่กลับฟื้นคืนขึ้นมาอีกเลย ในทางญาณวิทยาจารย์วากยอมรับว่าความรู้ที่แท้จริงมีเพียงสิ่งเดียวคือ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ทางอภิปรัชญาเชื่อว่าปรัชญาจารย์วากเป็นปรัชญาวัตถุนิยม และยืนยันว่าสสารหรือวัตถุเท่านั้นเป็นสิ่งสูงสุด สรรพสิ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสิ่งเที่ยงแท้ดำรงชั่วนิรันดร์ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุ 4 เป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ (ศรีธณย์ วงษ์คำจันทร์, มปป. : 67 - 68)

(2) ปรัชญาเซน แปลว่า ผู้ชนะคือสามารถตัดกิเลสตัณหาของตนเองได้พระมหาวิระ (เดิมชื่อ วรรณานะ) เป็นผู้ก่อตั้งปรัชญาเซนมีลักษณะเป็นพหุนิยมเชื่อความรู้ทางผัสสะ คือเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่จริงตามผัสสะของตน สอนการหลุดพ้นจากกิเลส โดยยึดหลัก 3 ประการ คือ (กิริติ บุญเจือ, 2533 : 15 - 16)

1. สัมมานัสสสะ ได้แก่ ความเชื่อมั่นในคำสอนของศาสดาในศาสนาเซนอย่างแท้จริง
2. สัมมาญาณะ ได้แก่ การมีความรู้อย่างแท้จริงในคำสอนของศาสดา
3. สัมมาจาริตตะ ได้แก่ การประพฤติตนให้ถูกต้องตามคำแนะนำของศาสดาคุณธรรมที่ลึกล้ำเน้นเป็นพิเศษได้แก่ การมือหิงสาหรือการไม่เบียดเบียนต่อสัตว์ทุกชนิดและการมีใจอุเบกขาต่อการประกอบอาชีพอย่างแท้จริง

ปรัชญาเซนแบ่งออกเป็นนิกายใหญ่ ๆ 2 นิกาย คือ ทิคัมพร (ไม่นุ่งผ้า) กับ เสวณัมพร (นุ่งขาว) ในด้านอภิปรัชญา ปรัชญาเซนไม่เชื่อเรื่องเทวะ แต่ยอมรับความแท้จริงว่ามีหลายอย่างคือ ปริมาณของสสารและจิตมีจำนวนมากมายต่างก็เป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กันและกัน กายกับจิตก็เป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน ปุถุชนไม่อาจรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้ยกเว้นสัมพัญญูเท่านั้น ส่วนทางด้านญาณวิทยาถือว่าความรู้มี 2 ประเภท คือความรู้โดยอ้อมได้แก่ความรู้ของประสาทสัมผัสความรู้จากการคิดหาเหตุผล และความรู้จากพยานหลักฐาน ความรู้โดยตรง ได้แก่ ตาทิพย์ การรู้ใจคนอื่น และการหยั่งรู้เอง ด้านจริยศาสตร์มีหลัก กปฏิบัติเบื้องต้น คืออนุพรต 5 คือไม่เบียดเบียน

ผู้อื่น สัตว์อื่น ซึ่งตรงทั้งกาย วาจา ใจ ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดประเวณีและไม่โลก จดมุ่งหมาย
สูงสุดของปรัชญาเช่นคือ โมกษะ (หมายถึงความหลุดพ้น) (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534 : 30 - 31)

(3) ปรัชญาพุทธ พุทธปรัชญาก่อตั้งขึ้นโดยโคตมะ พุทธะ พุทธปรัชญา แปลว่า
ปัญญา หรือความรู้แจ้งของผู้รู้ คือรู้แจ้งในความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งที่เป็นรูปธรรมและ
นามธรรม ความรู้แจ้งนี้เกิดจากการฝึกฝน เล่าเรียน จำแนกและคิดค้นด้วยเหตุผลตามความ
เป็นจริงจนกระทั่งพบกับความจริงหรือสัจธรรมนั้นด้วยตัวเอง พุทธปรัชญาเป็นปรัชญาชีวิต
พระพุทธเจ้าตรัสรู้ความจริงของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่ง
ถือว่าเป็นธรรมอันสากลเป็นเหตุเป็นผล เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นความจริงแท้ไม่เปลี่ยนแปลง
(รัตนา ต้นบุญเด็ก, 2523 : 87 - 88) ซึ่งนับได้ว่าเป็นพุทธปรัชญาเป็นสังคมนิยม (Realism) เพราะ
พุทธศาสนาสอนตามความเป็นจริง ไม่ได้สอนว่ารูปหรือนามเป็นใหญ่เพียงอย่างเดียว ฉะนั้นพุทธ
ปรัชญาจึงไม่ใช่วัตถุนิยมหรือจิตนิยม พุทธปรัชญายึดบุคคลเป็นศูนย์กลางและให้ความสำคัญ
กับธรรมชาติและเหตุผล ดังนั้นกล่าวได้ว่าพุทธปรัชญาเป็นปรัชญามนุษยนิยม โดยสาระและเป็น
สังคมนิยมโดยกระบวนการนั่นเอง (สุภา ใจบุญ, 2531 : 60)

หลักสำคัญของพุทธปรัชญา คือหลักแห่งเหตุและผลอันเป็นแก่นแท้ของพุทธ
ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นประจักษ์ด้วยอริยสัจ และหัวใจของพุทธปรัชญาการศึกษา
ก็เน้นหลักแห่งเหตุผลเช่นกัน และให้ความสำคัญกับกระบวนการศึกษา 3 ชั้น คือ ไตรสิกขา ได้แก่
ศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือต้องมีการฝึกอบรมทางกายและวาจา คือ ศีล ต้องมีการฝึกฝนจิตให้
แน่วแน่ หนักแน่น มั่นคง คือสมาธิ และต้องมีการฝึกฝนในด้านการพินิจพิจารณาเรื่องราวหรือ
เหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยโยนิโสมนสิการ จนเกิดความรู้แจ้งโดยตลอดในสภาพความเป็นจริงของสิ่ง
ทั้งหลายคือปัญญา (จิตรกร ตั้งเกษมสุข, 2525 : 76 - 83)

พุทธปรัชญาเชื่อว่าการเสริมสร้างบุคลิกภาพและการพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์นั้นจะ
ต้องเริ่มที่การเรียนรู้และเข้าใจความเป็นจริงเกี่ยวกับชีวิตของตนเองแล้วจึงสร้างพฤติกรรม
แสดงออกและความรู้สึกนึกคิดให้สอดคล้องกับความรู้แจ้งนั้น กล่าวคือรู้ความจริงเกี่ยวกับชีวิตของ
ตนเอง รู้กฎเกณฑ์และวิถีชีวิตตลอดจนรู้ในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สังวร
พรหมเสน, 2526 : 20)

หลักสำคัญของพุทธปรัชญาเน้นการพัฒนา คือเน้นการพัฒนาบุคคลให้สงบด้วย
สมาธิ สะอาดด้วยศีลและสว่างด้วยปัญญา ซึ่งจะยังประโยชน์แก่ตนเองและสังคมโดยรวม

ปรัชญาจีน

ปรัชญาจีนเกิดขึ้นมาในสมัยพุทธกาลโดยมี 2 สำนักใหญ่ได้แก่สำนักงานเหล่าจื๊อคือ ปรัชญาเต๋า กับสำนักขงจื๊อคือปรัชญาขงจื๊อ ต่อมาปรัชญาทั้ง 2 สำนักตัวแยกออกเป็นสำนักต่าง ๆ อีกมากมาย แต่ที่สำนักเหล่าจื๊อและสำนักขงจื๊อต่างได้รับปรัชญาสมัยโบราณมาใช้ แนวความคิดทางปรัชญาสมัยโบราณมีรากฐานมาจากการผสมผสานกันระหว่างเส้นตรง 2 เส้น คือเส้นตรง----เดียวเรียกว่า หยางแทนเพศชายหรือฝ่ายบวกเป็นสัญลักษณ์ของความแข็งแกร่ง และเส้นตรงแยก----- เรียกว่า หยินแทนเพศหญิงหรือฝ่ายลบเป็นสัญลักษณ์ของความอ่อนไหวปรวนแปร หยางและหยินแม้จะมีลักษณะตรงกันข้ามแต่ทั้งสองรวมกันเป็นเอกภาวะ (ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน) หรือประสานกลมกลืนโดยอาศัยความแตกต่างกันนั่นเอง (พิน ดอกบัว, 2532 : 55)

ปรัชญาขงจื๊อ (Confucianism) ขงจื๊อเป็นศาสดาของศาสนาขงจื๊อและนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งของจีน ชื่อเสียงของขงจื๊อระบือไกลไปทั่วโลก หน้าที่หลักสำคัญของขงจื๊อในฐานะที่เป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ คือการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของจีนมาสอนแก่บรรดาลูกศิษย์ของตน ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ลูกศิษย์จึงบันทึกคำพูดของขงจื๊อที่ว่า "ขงจื๊อเป็นผู้ส่งต่อมิใช่เป็นผู้เริ่มสร้าง" และในขณะที่ขงจื๊อจะส่งต่อแนวความคิดและสถาบันเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้วในสังคมจีน ขงจื๊อได้แปลความหมายใหม่ซึ่งได้จากแนวความคิดด้านจริยธรรมของตนเอง แนวความคิดด้านจริยธรรมของขงจื๊อ บัจเจกชนกับสังคมเป็นต้นตามทัศนะของขงจื๊อ บัจเจกชนอันเป็นสมาชิกของสังคมย่อมเป็นพื้นฐานรองรับที่สำคัญของสังคม กล่าวคือหากคนแต่ละคนเป็นคนดี เขาย่อมจะคิดจะทำแต่สิ่งดีงาม สังคมอันเป็นหน่วยรวมของแต่ละคนก็ย่อมจะเป็นสังคมที่ดีไปด้วย และคนแต่ละคนก็ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคมไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ในการจัดระเบียบทางสังคมนั้น ขงจื๊อได้ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวมาก โดยถือว่าครอบครัวเป็นสังคมหน่วยเล็กที่มีความสำคัญเบื้องต้นของสังคมอื่น ๆ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2538 : 56 – 61) ขงจื๊อให้ความสำคัญเรื่องการศึกษามาก การศึกษาเท่านั้นที่จะช่วยให้คน สังคม ประเทศ และโลกประสบสันติสุขและเจริญก้าวหน้าได้ การศึกษาจึงเป็นรากฐานปรัชญาขงจื๊อทุกสาขา ไม่ว่าในด้านบัจเจกชน สังคม และการเมือง ขงจื๊อเชื่อว่าการที่จะเป็นคนดี

ได้นั้น ประการแรกจะต้องได้รับการศึกษา การได้รับการศึกษาไม่จำเป็นต้องศึกษาจากสถาบัน การศึกษาเท่านั้น จะศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองก็ได้ เมื่อคนมีการศึกษาก็จะทำให้ฉลาดรู้ดีว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ อะไรเป็นไปเพื่อความเจริญ อะไรเป็นไปเพื่อความเสื่อม เมื่อรู้แล้วก็จะหาทางหลีกเลี่ยงความเสื่อมดำเนินไปสู่ความเจริญ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2506 : 124 - 126)

ปรัชญาเหลาจื๋อ (Lao Tzu) (พื้น ดอกบัว, 2532 : 17 - 42) เหลาจื๋อเป็นนักปรัชญาจีนที่แทบจะไม่มีประวัติปรากฏเลย ที่มีอยู่บ้างก็ให้หลักฐานเลื่อนลอยไม่แน่นอนชัดเจนเสียอีก และบรรดาหนังสือที่มีประวัติเหลาจื๋อเล่มที่เป็นหลักฐานสำคัญที่สุดคือ ชื่อถี โดยซีเบ่เขียน นักประวัติศาสตร์จีนสมัยราชวงศ์ฮั่นเป็นผู้รวบรวมบันทึกไว้ เหลาจื๋อรับราชการในสำนักจิ๋ว โดยตำแหน่งเป็นบรรณารักษ์ใหญ่แห่งหอสมุด เขาได้รับราชการเป็นเวลานานต่อมาทนนเห็นความเสื่อมโทรมของราชวงศ์จิ๋วไม่ไหว จึงลาออกจากราชการแล้วเดินมุ่งหน้าไปให้พันรัฐฉู่ (บ้านเกิด) ครั้นมาถึงด่าน นายด่านชื่อฮี้จำได้ไม่ยอมให้ออกขอร้องให้อยู่เขียนหนังสือสักเล่มหนึ่งจึงจะยอมให้ออก เหลาจื๋อจึงจำใจอยู่ที่นั่นชั่วระยะหนึ่งเพื่อแต่งคัมภีร์ขึ้นเล่มหนึ่งด้วยคุณธรรมประเภทต่างๆ รวมทั้งหมดเป็นอักษร 5,000 ตัว ซึ่งเรียกว่าคัมภีร์ เต๋า เต็ก เก็ง ซึ่งคัมภีร์นี้ได้ก่อให้เกิดความสนใจอย่างใหญ่หลวงของคนทั่วไป ทำให้มีการแต่งอรรถกถาตีความคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ขึ้นมากมาย และในบรรดาอรรถกถาเหล่านั้น อรรถกถาที่มีชื่อเสียงมากที่สุดก็คือ อรรถกถาเต๋า เต็ก เก็ง ซึ่งเฮง เที้ยก นักปรัชญาจีนสมัยสามก๊กเป็นผู้เขียนนั้นเป็นที่น่าสังเกตว่าคัมภีร์เต๋า ตอนที่ไม่เข้าใจหรือยากที่จะเข้าใจนั้นแหละเป็นที่ดึงดูดให้คนสนใจ จนแต่งเป็นอรรถกถาขึ้นมากมาย แต่บทไหนพอจะเข้าใจได้ กลับไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร กล่าวกันว่าในบรรดาคัมภีร์ศาสนาด้วยกันคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาต่าง ๆ มากเป็นที่สองรองจากคัมภีร์ไบเบิล

เต๋าเป็นนามธรรมจึงมองไม่เห็น และไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางประสาทสัมผัสแต่เต๋าก็เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง ถึงกระนั้นเต๋าก็ไม่เคยแสดงตัวเป็นเจ้าของหรือทวงบุญคุณเลยเต๋าก็ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง เหลาจื๋อมีความเห็นว่าเต๋าคำสำคัญที่สุด การเข้าถึงเต๋าคำนี้ได้จะต้องทำจิตใจให้สงบ วิธีที่จะทำให้ใจสงบนั้นขั้นแรกจะต้องสำรวจมโนอิทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มิให้เที่ยวรับอารมณ์ต่าง ๆ หากไม่ควบคุมจะทำให้ใจเร้าร้อนขึ้นทุกที แทนที่จะพบความสงบกลับพบแต่ความวุ่นวาย

เหล่าจื้อกล่าวอีกว่าจิตที่สงบสำคัญที่สุด เพราะจะเป็นทางนำไปสู่เต๋า หากจิตใจเข้าถึงเต๋าแล้ว ย่อมมีความสามารถพิเศษ สามารถรู้เห็นเหนือคนธรรมดาสามัญทั่วไปโดยไม่จำเป็นต้องออกไปไกล จากการศึกษาศึกษาปรัชญาเต๋า ทำให้เห็นว่าปรัชญาเต๋ามีจุดหมายให้คนมุ่งเข้าหาธรรม สละทางโลกไม่สนใจลาภยศ ชื่อเสียง มุ่งหาความสงบดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายกลมกลืนกับธรรมชาติ มีขันติ มีเมตตากรุณาและบำเพ็ญสมาธิจิต มีเต๋าเป็นจุดหมายปลายทาง

เหล่าจื้อสอนให้คนกลับเข้าหาเต๋า เพราะเต๋าทำให้มนุษย์มีความสุขอย่างเต็มด้ามา แล้ว แต่ต่อมามนุษย์ถูกความอยากเข้ามาครอบงำ ทำให้ตกอยู่ในอำนาจกิเลสตัณหาของตน จึงหันหลังให้เต๋ามุ่งหน้าแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองความอยากของตน ผลก็คือมนุษย์ต้องมีความทุกข์เดือดร้อนมากขึ้นทุกที มีวิธีเดียวเท่านั้นที่จะกำจัดความเลวร้ายได้ ก็โดยการหันไปหาเต๋านั้น ก็คือดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ตัดความฟุ้งเฟ้อ เลิกละการศึกษาล่าเรียน หยุดสร้างวัฒนธรรมและอารยธรรมต่างๆ ให้หมดสิ้น หากทำได้อย่างนี้ มนุษย์ก็จะกลับเข้าหาเต๋ามีความสุขอย่างเต็มด้าตามเดิม

ปรัชญาญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นโบราณในทางปฏิบัติมีปรัชญาในการดำเนินชีวิตโดยยึดตามหลักขงจื้อ เห็นอกเห็นใจกัน อาศัยสติปัญญาเป็นแนวทางปฏิบัติเคารพต่อบรรพบุรุษ และต่อกฎในสังคมระเบียบของสังคมเป็นสำคัญ ต่อมาในราวปลายศตวรรษที่ 19 จักรพรรดิเมจิได้ยอมรับศาสนาชินโตเป็นศาสนาของรัฐ เพื่อจะหลอหลอมจิตใจของคนในชาติและเพื่อผลทางการเมือง ปรัชญาในลัทธิชินโตจึงได้ฝังใจชาวญี่ปุ่นตั้งแต่นั้นมา ปรัชญาชินโตถือว่าพระเจ้าประจำถิ่นองค์ใหญ่ ๆ มี 4 องค์ แต่องค์ที่สำคัญคือ อมเตรสุ (สุริยเทพ) และเชื้อสืบต่อกันมาว่าพระเจ้าจักรพรรดิทุกพระองค์ได้สืบทอดมาจากเทพเจ้าองค์นี้ ฉะนั้นเทพเจ้าในลัทธิชินโตจึงมีความสำคัญมากที่สุด เพราะนอกจากจะให้กำเนิดจักรพรรดิแล้ว ยังให้ความคุ้มครองช่วยเหลือประเทศชาติและประชาชนทุกคน เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเข้าไปในญี่ปุ่น ลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชินโต ถูกดัดแปลงให้เข้ากับพุทธปรัชญาและปรัชญาขงจื้อจนกลายเป็นปรัชญาญี่ปุ่นที่สมบูรณ์ จนเป็นที่กล่าวติดปากเสมอว่าปรัชญาชินโตสร้างชาติ ประเทศชาติมั่นคงได้เพราะพุทธปรัชญา

ปรัชญาเซน เป็นปรัชญาที่ถูกดัดแปลงมาจากปรัชญาพุทธศาสนา แต่ได้พัฒนาตามแนวตะวันตกอย่างเสรี ปรัชญามหายานในญี่ปุ่นได้แตกแยกออกเป็น 2 ระบบ ใหญ่ ๆ เหมือนในประเทศจีน คือ มัชฌามิกกับโยคอาจารย์ และทั้ง 2 ระบบมีทัศนะตรงกันในด้านจริยศาสตร์และญาณวิทยา ดังนี้ (บุญมี แทนแก้ว, 2536 : 67 – 68)

1. จริยศาสตร์มหายานต้องบำเพ็ญในบารมี 6 อับปปัญญาภาวนา 4 และมหาปณิธาน 4

ก. บารมี 6 ได้แก่ ทาน ศีล วิริยะ ขันติ สมာธิ ปัญญา

ข. อับปปัญญาภาวนา 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

ค. มหาปณิธาน 4 ได้แก่ การตั้งใจภาวนาแน่วแน่ในการปฏิบัติดังนี้

1. ปลดปล่อยสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง
2. สละกิเลสให้หมดและปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลายสละกิเลสด้วย
3. จะต้องเรียนรู้และศึกษาปฏิบัติในพุทธธรรมอย่างกว้างขวาง
4. ต้องปฏิบัติตนเพื่อให้บรรลุพุทธภูมิอันสูงสุด

2. ญาณวิทยา หรือทฤษฎีความรู้ในปรัชญาฝ่ายมหายาน เชื่อว่าความรู้จริงจะเกิดได้ต้องอาศัยหลัก 4 ประการคือ

1. ความรู้เกิดจากประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่ง
2. ความรู้เกิดจากความคิดตามหลักเหตุผล
3. ความรู้เกิดจากการอบรมฝึกฝนอย่างจริงจัง เน้นเรื่องสมาธิ
4. ความรู้เกิดจากพยานและหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้อาจเป็นบุคคลหรือตำราก็ได้

ปรัชญาตะวันตก

ปรัชญาตะวันตกนั้น หมายถึงแนวความคิด หลักการ ความรู้ทางปรัชญาที่เกิดขึ้นในซีกโลกตะวันตกทั้งหมด ซึ่งนักปรัชญาเมธีเชื้อชาตินั้น ๆ ทางซีกโลกตะวันตกได้คิดค้นขึ้นก่อให้เกิดขึ้นหรือตั้งสำนักขึ้นโดยปกติแล้วมักจะถือกันว่า ปรัชญาตะวันตกเริ่มก่อตัวขึ้นประมาณ 600 ปีก่อนคริสตศักราชและเมื่อเกิดขึ้นก็ได้มีความเจริญ วิวัฒนาการทางด้านความรู้ ความคิดเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันปรัชญาตะวันตกแบ่งยุคได้ดังนี้

1. ปรัชญาตะวันตกยุคโบราณ จากการศึกษาย้อนหลังไปถึงอย่างน้อยที่ศตวรรษที่ 4 ก่อน ค.ศ. ต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันต้องถือว่ามีนักปรัชญาคนแรก ของกรีก คือ ธาเลส (Thales)

เหตุผลที่ส่งให้ธาลีส คือนักปรัชญาคนแรกของกรีก ก็เพราะว่าธาลีสเป็นคนแรกที่อธิบายเรื่องจุดกำเนิดของโลกโดยใช้เหตุผลตามธรรมชาติ ไม่มีเรื่องของเทววิทยาเข้ามาเกี่ยวข้องโดยธาลีสกล่าวว่าทุกสิ่งทุกอย่างมาจากน้ำ ซึ่งเป็นคำอธิบายที่วางพื้นฐานอยู่ที่การค้นพบซากสัตว์ทะเลกลายเป็นหิน (Fossil) ที่เขาค้นพบในบริเวณพื้นดินอยู่ห่างจากฝั่งทะเลมาก การที่ธาลีสให้คำอธิบายเรื่องจุดกำเนิดของโลกโดยไม่มีเทววิทยาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลยนั้น สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าโลกที่เขาอยู่ตั้งอยู่ในบริเวณชายฝั่งทะเลของเอเชียไมเนอร์ ห้อมล้อมด้วยประชาชนหลายชาติ ซึ่งมีอารยธรรมสูงกว่าอารยธรรมของกรีก ชาติต่าง ๆ เหล่านั้น มีคำอธิบายในปัญหาเรื่องจุดกำเนิดของโลกทางเทววิทยา แตกต่างไปจากคำอธิบายของชาวกรีก ในสมัยนั้น ลูกศิษย์ของธาลีสผู้สร้างทฤษฎีต่อจากเขาคือ อแนกซิแมนเดอร์ (Anaximander) แห่งไมเลตุส เป็นผู้พยายามให้คำอธิบายเรื่องจุดกำเนิดและพัฒนาการของโลกอย่างละเอียด ทฤษฎีของอแนกซิแมนเดอร์ กล่าวว่า โลกพัฒนาการมาจากอไพรอน (Apeiron) ซึ่งมีภาวะเป็นทั้งอนันต์และนิรันดรกอแนกซิแมนเดอร์สร้างทฤษฎีพัฒนาการของสิ่งมีชีวิตอย่างละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก ทฤษฎีของอแนกซิแมนเดอร์ กล่าวว่า "ชีวิตมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความชื้นและมีจุดกำเนิดอยู่ในท้องทะเล" นักปรัชญาสืบต่อจากอแนกซิแมนเดอร์คือ อแนกซิมีเนส (Anaximenes) กล่าวว่า อากาศ คือ จุดกำเนิดของทุกสิ่งทุกอย่างและยังกล่าวต่อไปอีกว่ามีสารชนิดหนึ่งเกิดขึ้นในอากาศ เพราะการกลั่นตัว โดยวิธีนี้สิ่งที่ธาลีสถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นกลายเป็นกฎพื้นฐาน ซึ่งยังคงมีความสำคัญอยู่อย่างเดิมของพัฒนาการของชีวิตและพื้นฐาน ลึกลงไปจึงมีกฎอนุรักษคือ "กฎดำรงไว้ของสสารแรง และพลังงาน ว่าไม่มีการสูญหายไปจากโลกนี้" และกลายเป็นกฎขั้นพื้นฐานในการพัฒนาวิชาฟิสิกส์ในเวลาต่อมา (ธนู แก้วโอภาส, 2536 : 15 - 19) นอกจากนักปรัชญา 3 คนแรกที่ได้กล่าวมาแล้วยังมีนักปรัชญาอื่นๆ อีกหลายท่านซึ่งมีทัศนะแตกต่างกันออกไปเช่น เฮราคลิตุส (Heraclitus) กล่าวว่าปฐมธาตุควรเป็นไฟมากกว่า เพราะไฟเป็นพลังในตัวเอง จะแปรสภาพตัวเองเป็นอะไรก็ได้และความจริงก็แปรสภาพตัวเองอยู่ตลอดเวลา ปาร์เมนีเดส (Parmenides) แย้งว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายล้วนแต่เป็นมายาไม่ได้มีจริง สภาพอันแท้จริงของสิ่งทั้งปวง คือ การอยู่นิ่งและธาตุแท้หรือปฐมธาตุของสิ่งทั้งปวง คือ ดิน เอ็มเปโดเคลส (Empedocles) ได้นำความคิดของทุกฝ่ายมารวมเข้าด้วยกันและมีทัศนะว่า ปฐมธาตุมี 4 อย่าง คือ ดิน น้ำ อากาศ และไฟ สิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดเกิดจากการรวมตัวของธาตุ 4 ในอัตราส่วนต่าง ๆ กัน และการเปลี่ยน

แปลงเกิดจากการเปลี่ยนอัตราส่วน (กีรติ บุญเจือ, 2533 : 17 - 18) สำหรับอแนกซากอรัส (Anaxagoras) เป็นนักปรัชญาคนแรกที่สนใจศึกษาเรื่องของจิต เขาแบ่งแยกและบ่งชี้ถึงความแตกต่างระหว่างสสารและจิต และแยกจิตและสสารออกจากกันอย่างเด็ดขาดเป็น การยอมรับว่า สิ่งแท้จริงมีอยู่ 2 อย่างคือ สสารและจิต (Matter and Mind) ทำให้ปรัชญาของเขากลายเป็น ทวิบาท (Dualism) จากการที่เขาทำเรื่องของจิตเข้ามาสู่ระบบปรัชญาตัวเองทำให้นักปรัชญายุค หลังได้สนใจศึกษาสภาพของจิตของมนุษย์อย่างกว้างขวาง และมนุษย์กลายเป็นศูนย์กลางของ การศึกษาและความสนใจ (ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, มปป. 107 - 109)

2. ปรัชญาตะวันตกยุคกลาง ปรัชญาตะวันตกยุคกลางหรือสมัยกลางเป็นลักษณะ ของปรัชญาที่ประนีประนอมคริสต์ศาสนากับปรัชญากรีก ในครั้งแรกแห่งยุคก็ประนีประนอมโดย ใช้ปรัชญาของเพลโตอธิบายคำสอนแนวคิดทางคริสต์ศาสนา ได้ชื่อลัทธิว่าปรัชญาปิตาจารย์ (patristic philosophy) หรือลัทธิปิตาจารย์ (patristicism) ในครั้งหลังแห่งยุคนักปรัชญาหันมา นิยมการใช้ปรัชญาของอริสโตเติลอธิบายได้ชื่อลัทธิว่าปรัชญาอัสมาจารย์ (Scholastic patristic) หรือลัทธิอัสมาจารย์นิยม (Scholasticism) ครั้งหลังนี้มีการพยายามใช้ตรรกวิทยาสร้างระบบ ความคิดกันอย่างจริงจัง (กีรติ บุญเจือ, 2522 : 3)

กลุ่มลัทธิปรัชญาที่สำคัญในสมัยกลาง ได้แก่

1. ปรัชญาปิตาจารย์ (Patristic philosophy) มีระยะเวลาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 8 นักปรัชญาสมัยนี้เป็นพระนักบุญที่ประชาชนยกย่องนับถือว่าเป็น "ท่านพ่อ" ซึ่งได้พยายามนำ เอาหลักปรัชญากรีกมาอธิบายตามหลักศาสนาเพื่อสนับสนุนความเชื่อถือเทวนิยมในศาสนา คริสต์ เซนต์ ออกัสติน (St. Augustine) เป็นนักปรัชญาคนสำคัญ

2. ปรัชญาอัสมาจารย์ (Scholastic philosophy) อยู่ในระยะเวลาคริสต์ศตวรรษที่ 9 -15 นักปรัชญากลุ่มนี้ล้วนเป็นนักบวชคนสำคัญ ๆ เช่น เซนต์ โทมัส อะควินัส (St. Thomas Aquinas) ส่วนใหญ่เป็นการใช้ปรัชญาอริสโตเติลมาอธิบายศาสนาคริสต์ตามหลักเหตุผล

3. ปรัชญาอิสลาม (Islamic philosophy) อยู่ในระยะเวลาคริสต์ศตวรรษที่ 10 - 11 มีลักษณะเป็นการนำเอาปรัชญาเพลโตและอริสโตเติลมาอธิบายหลักศาสนาอิสลาม นักปรัชญา ที่สำคัญ ได้แก่ อิบเบิน ซีนา (Ibn Sina) หรือ อวีเซนนา (Avicenna) อิบเบิน รุชด์ (Ibn Rushd) หรือ อเวอริโรเอส (Averroes) (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534 : 21)

3. **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่** ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ (ค.ศ.1600 - 1700) เริ่มขึ้นด้วยการคัดค้านแนวความคิดทางปรัชญาของสมัยกลางที่เน้นหนักในเรื่องศรัทธาในพระเจ้าของศาสนาคริสต์ที่มุ่งการประนีประนอม ความเชื่อหรือศรัทธาในคริสตศาสนา ซึ่งในตอนนั้นได้พยายามเอาปรัชญาของเพลโตมาอธิบายคำสอนศาสนาคริสต์ และต่อมาได้นำเอาปรัชญาของอริสโตเติลมาอธิบายคำสอนของศาสนาคริสต์เช่นเดียวกันยุคกลางตอนต้นนำโดย เซนต์ ออสติน และต่อมานำโดย เซนต์ โทมัส อะไควนัส ตามลำดับ เรื่องที่นักปรัชญาสมัยใหม่สนใจก็คือวิธีหาความจริงตามแบบตรรกวิทยาและระบบใหม่ทางวิทยาศาสตร์ วิวัฒนาการเริ่มจากยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาโดยพระเจ้าชาร์ลมาลย์นักปรัชญาต่าง ๆ เช่น กาลิเลโอ (Galileo) เบคอน (Bacon) และ เดการ์ต (Descartes) เป็นต้น ได้หยิบยกปัญหาใหม่ที่ควรได้ตอบโดยวิธีการทางตรรกวิทยาและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ นักปรัชญาในสมัยนี้ได้ย้ำเป็นพิเศษในเรื่องประสบการณ์และความสมบูรณ์ของวิชาคณิตศาสตร์ ซึ่งปัญหาทั้งสองนี้นักปรัชญาในสมัยกลางได้มองข้ามไประบบแนวความคิดแบบวิทยาศาสตร์ เป็นวิธีการอาศัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเป็นหลักในการตัดสินความรู้ระบบนี้เรียกว่า ประสบการณ์นิยม (Empiricism) มีจอห์น ลอค (John Locke) จอร์จ บาร์คลีย์ (George Berkeley) เดวิด ฮิวม์ (David Hume) เป็นผู้สนับสนุนทฤษฎีนี้ ส่วนแนวความคิดระบบคณิตศาสตร์เป็นวิธีที่จะหาความจริงได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ และแน่นอนกว่าของฝ่ายประสบการณ์นิยม เพราะวิธีการของคณิตศาสตร์สามารถดำเนินไปเป็นขั้น ๆ อย่างมีเหตุผลจากง่ายไปหายากให้ความจริงสากระบบนี้เรียกว่าเหตุผลนิยม (Rationalism) มีเดการ์ต (Descartes) เป็นผู้นำ สปิโนซา (Spinoza) ไลบ์นิซ (Leibniz) เป็นผู้สนับสนุน ต่อมาอิมมานูเอิลคานท์ (Immanuel Kant) ได้พบข้อบกพร่องของปรัชญาทั้งสอง (แบบวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์) จึงวางแนวความคิดใหม่โดยพยายามประนีประนอมปรัชญาทั้งสองสาย โดยชี้ให้เห็นความบกพร่องของวิธีการทั้งสองสายและประสานปรัชญาทั้งสองสายนั้นเข้าด้วยกันอย่างมีเหตุผล (เด็อน คำดี, 2526 : 1 - 2)

4. **ปรัชญาตะวันตกสมัยปัจจุบัน** ปรัชญาตะวันตกสมัยปัจจุบันเริ่มต้นหลังจากปีที่ค่านต์สิ้นชีวิตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่าแนวความคิดของค่านท์มีอิทธิพลต่อนักปรัชญาสมัยนี้มาก แทบทุกคนจะเชื่อทฤษฎีของค่านท์ที่ว่า สมรรถภาพในการคิดของคนทุกคนมีกลไกคล้ายคลึงกัน จึงได้รับความรู้คล้าย ๆ กันแต่นักปรัชญาส่วนใหญ่ไม่ยอมรับโครงสร้างของกลไก